

De schaamte voorbij

De schaamte voorbij

Anja Meulenbelt, 1976

Geschreven door Iris Kater Mirsalari

'Ik heb haast.' Zo begint *De schaamte voorbij* van Anja Meulenbelt. Die eerste zin benadrukt de urgentie waarmee het feministische verhaal op papier werd gezet. De schaamte voorbij, ook wel kortweg *De schaamte*, werd later het symbool voor de tweede feministische golf in Nederland. Die golf vond plaats tussen eind jaren '60 en midden jaren '80 van de vorige eeuw. Het motto luidde 'het persoonlijke is politiek', en daar past *De schaamte* helemaal bij. Dit autobiografische verhaal gaat namelijk over Anja, die zich langzaam realiseert dat haar persoonlijke problemen nogal wat overeenkomsten vertonen met die van andere vrouwen.

Het persoonlijke is politiek

De Anja die we aan het begin ontmoeten, heeft liefdesverdriet om ene Anna. Ze heeft besloten om het boek dat we aan het lezen zijn te schrijven, doet dat dan met 'haast', en vraagt zich af welke taal past bij haar feminisme. Dan begint een reconstructie van hoe ze hier gekomen is.

Anja, afkomstig uit een gegoed burgerlijk gezin, raakt op haar zestiende onverhoopt zwanger van haar Oostenrijkse vakantie vriendje Toni. Ze moeten trouwen, zoals dat toen ging, en verhuizen naar Duitsland. Daar is Anja eenzaam. Toni gedraagt zich horkerig en is gewelddadig, zowel naar Anja als naar hun zoontje Armin. Wanneer ze weer terugverhuizen naar Amsterdam, lukt het Anja bij hem weg te komen, ondanks haar kille ouders die haar niet steunen.

Na Toni belandt ze in een nieuwe vaste relatie met haar oud-klasgenootje Jonas, met wie ze samen gaat wonen. Als ze dan aan een studie begint bij de sociale academie, lijkt haar leven pas werkelijk te beginnen. Ze beseft dat ze iets kan betekenen in het leven van anderen en wordt politiek actief. Dan weekt ze zich ook los van Jonas, en überhaupt van het idee dat ze een dergelijke burgerlijke relatie nodig heeft. Het zijn de jaren zestig, de jaren van de seksuele revolutie. En dus passeren een hoop minnaars de revue.

Maar er wringt iets bij Anja. Het wordt haar duidelijk dat de lusten voor de mannen zijn, en de lasten vaak voor de vrouwen. Dat begint ze te zien als ze feministische literatuur van overzee leest, van onder andere Shulamith Firestone en Kate Millett. Vrouwen worden 'frigide' genoemd als ze eens niet met een man naar bed willen, belanden in huwelijken waar ze tot het fornuis worden veroordeeld, en worden daardoor beknot in hun maatschappelijke ontwikkeling. Anja's besef groeit nog als ze in feministische praatgroepen van andere vrouwen hoort dat ze allemaal gelijksoortige ervaringen hebben met mannen.

Wat er met ons gebeurt heeft nu een naam. Bewustwording noemen we het, deze manier van kijken waardoor je hele leven wordt omgewoeld, je je verleden anders gaat interpreteren. En ontconditioneren noemen we het. Want terwijl we ons bewust worden van de manier waarop vrouwen worden behandeld in onze wereld zien we tegelijk dat we daarbij niet onbeschadigd zijn gebleven, dat ons zelfbeeld ons is opgelegd, dat we onszelf klein houden door de normen die we in ons hebben opgenomen.

Anja komt ook tot het inzicht dat liefdesrelaties tussen vrouwen, alhoewel die heus niet perfect zijn, gelijkwaardiger zijn dan die tussen man en vrouw. Haar relatie met Anna is echter geen politieke keuze: ze raakt halsoverkop verliefd. Maar Anna is getrouwd, en kiest uiteindelijk voor haar gezinsleven. Zo komen we aan bij het gebroken hart waarmee de vertelling begon.

Een feministisch schrijverschap

Het verhaal wordt verteld met een hoop sprongen in de tijd. Tussen de langere hoofdstukken die Anja's levensloop beschrijven, staan korte hoofdstukken over de totstandkoming van het boek dat we nu in handen hebben. Die hoofdstukken spelen zich af in het verhaalheden.

Anja is daarin op vakantie met partner Hans en realiseert zich gaandeweg dat ze hem eigenlijk in zelfstandigheid voorbijgestreefd is. Ze kan niet meer samen zijn met iemand die van haar verwacht dat ze een zorgende, afhankelijke vrouwenrol inneemt. Tegelijkertijd worden we in die hoofdstukken meegenomen in de worsteling van Anja om tijdens het schrijven recht te doen aan de mensen die het betreft en het feminisme dat ze uit wil dragen.

Schrijven, waarom schrijf ik eigenlijk. Geldingsdrang, zegt iemand. [...] Geldingsdrang, natuurlijk wil ik iemand zijn die zichtbaar is, wil ik meer doen met mijn leven dan het ondergaan als een natuurramp. Maar beroemd worden is wat anders, ik wil het niet op de manier van politici: beroepsschizofrenen die alleen naar buiten komen met wat ze willen laten zien, mooie theorieën met zekerheid en aplomb gebracht omdat niemand ze anders gelooft. Geen twijfels tonen of emoties want daar word je op gepakt. [...] Ik vind dat ik dat niet meer kan doen: feministiese theorieën verkondigen zonder erbij te laten zien hoe weinig ik er van terechtbreng, hoe moeilijk ik het vind om er naar te leven.

Het boek dat we voor ons hebben, is de uitkomst van het hier gezette doel. Zo handelt *De schaamte* niet louter over de bewustwording van de benadeelde positie van vrouwen, maar ook over de manier waarop Anja zelf een

volwassen schrijver wordt. Daarom noemen sommige literatuurwetenschappers, onder wie Hugo Brems en Maaïke Meijer, het ook wel een 'Bildungsroman', een genre waarin de ontwikkeling naar volwassenheid en de bewustwording van een hoofdpersonage centraal staat.

Dat de term 'roman' in dit lemma niet gebruikt wordt, heeft te maken met de onmogelijkheid om *De schaamte* in één hokje te plaatsen. Maaïke Meijer noemt het 'zowel een sociale, een politieke als een literaire gebeurtenis.' Het is bij vlagen essayistisch, af en toe poëtisch, maar ook pamflettistisch en geschreven in een springerige stijl, met veel zinnen waarin een werkwoordsvorm ontbreekt. Hoewel er vanwege die stijl veel gesteggeld is over de vraag in hoeverre *De schaamte* [literatuur](#) genoemd kan worden, lijkt dat gevecht in het voordeel van *De schaamte* beslecht. Niet zozeer omdat men de stijl nu meer op waarde schat, maar omdat het door de grote impact die het had op de vrouwenbeweging, en daarmee op de bredere maatschappij, onontkoombaar is.

De positie van vrouwen in de literatuur

Veelal wordt gezegd dat Meulenbelt, hoewel ze onderhand meer dan vijftig titels op haar naam heeft staan, vooral de auteur van dit ene boek is gebleven. Dat lijkt misschien waar als je er literatuurgeschiedenissen op na slaat, maar naast *De schaamte* heeft ze veel betekend voor de positie van vrouwen in de literatuur. Zo maakte ze deel uit van het collectief achter Feministische Uitgeverij Sara, die onder andere de roman [Hilda van Suylenburg](#) uit de vergetelheid onttrok, en was ze medeoprichter van de Anna Bijns Prijs, een literaire prijs voor vrouwen die tot begin deze eeuw werd uitgereikt. Daarmee probeerde Meulenbelt de uitsluiting van vrouwen in de literaire canon in de kiem te smoren.

Anja Meulenbelt: *De schaamte voorbij*

Fixdit-podcast over *De schaamte voorbij* (1976) met Anja Meulenbelt, 14 juni 2023.

Verder lezen

- Vitse, S. '[De nieuwe lichting. Anja Meulenbelt en de mannenbevrijding in Nederland](#)', in: *Nederlandse letterkunde* 24(2), p. 231-251.
- Meijer, M. 'Anja Meulenbelt. Een persoonlijke geschiedenis', in: J. Bel & Th. Vaessens (red.), *Schrijvende vrouwen*, Amsterdam University Press, 2010.
- Vries, P. '[De tweede feministische golf - een overzicht](#)', op de website van Atria, het archief van vrouwenbewegingen.
- Meulenbelt, A. '[Knollen voor citroenen. Of: is het persoonlijke literatuur](#)', in: *Bzzletin* 15-16 (1986), p. 42-48.
- Andeweg, A. '[Anja Meulenbelt](#)', in: S. Bax, H. Brems, T. van Deel & A. Zuiderent (red.) *Kritisch lexicon van de moderne Nederlandstalige literatuur*, 2003.

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/teksten/de-schaamte-voorbij>